

Манекен

Світлана Касьянова

Каша була глевкою. Мартуся сиділа на табуреті біля столу, затисши у напівсонній долоньці м'якого, рожевого бегемотика. Як тільки на кухню вкочувався рух, хапала ложку, запихала до рота, а там уже нікуди і ковтнути не моглося.

— Їж, їж, — мати кидала механічно, зазірала в чайник, брязкала чимось, мабуть, чашками, ложками — все воно здзвякувало неохоче, сонно.

А вікно за напівпрозорою фіранкою було чорно-сизе.

— Ма, фкіки часов? — Каша заважає вимовити, але бегемотик гріє долоньку.

— Сім, сім, — кинула мати.

"Вчора було сім і сьогодні сім, — проплямкала подумки дівчинка."

— Ти вже казала сім, а зара фкіки?

— Сім, сім — Кивнула мати більше заклопотана складанням баночок, згортків до трьох торбин — собі, дочці та Васьці на цілий день.

Навіть лампа, чиє око можна було б побачити, піднявши голову, лила повільно застигаюче світло, ледь чутно бриніла, ніби говорила — зараз зроблю чіткі та звивисті лінії аж тобі не захочеться їх порушити, хіба ти зробиш гарніші?

— А баба Маша вже встала? — Мартуся ложкою колупається в тарілці, наче лопаткою в калюжці.

— Встала, встала. — Мати раптом завмирає над торбою, глибоко зітхає — Баба Маша вже місяць не жаліється, що дитина не так вихована.

Тінь від розкритої долоні чітко відкреслює половину поколупаної каші в тарілці.

— Ма, я більше не можу, — теж зітхає Мартуся, цокає ложкою до столу.

Материна рука здригається, наче сліпа, опускається на торбу. — "Нема часу поїхати до мами."

— Йди, вдягайся.

Сухий холод тягнеться тоненькими цівочками від вікна, осідає на ледь відігріті вогнем газової плити стіни, тьмяніюче і жовкнуче начиння кухні, — отак як і вчора, — хоч потерти долоні, пальці, — бр — судомно пересмикуються плечі.

Вже не хочеться спати, а каша перетворюється всередині на теплий дрімотний клубок. Треба швиденько натягати одержу, щоб у неї не заповзла лінь, як каже баба Маша. Тепер розбудити Барбі.

— Вставай, отак вмивайся, одягайся і веди себе як дитина, поки я не прийду ввечері. Сьогодні я знову йду з бабою Машою в маркет. Яка ти соня, зовсім не хочеш сидати на стільчик. Ну, досить перекидатися. Якщо будеш слухняна, то я принесу тобі вечері щось гарненьке — який-небудь золотий пояс або щось таке. Ось тобі м'ячик-стрибунець. Можеш вдень поїхати до Санта-Барабари, але не вір Джонові, бо він підступний брехун. Або вибери собі щось з цього журналу. Тільки спочатку з'їж кашу. Ні, ні, в Макдональд ми не підемо, бо нема грошей на дурнички.

— Марто, де ти? — Мати заходить, тримаючи куртку і торбинку з їжею.

— Дивись мені, слухайся, а Боня піде зі мною, — дівчинка швидко шепоче, хапає рожевого бегемотика, встає з колін, залишаючи у кутку ляльку на стільці.

Холодно-сизі сходи прокидаються під кроками, але їм не хочеться скидати з себе безмежно довгу паволоку. Тільки слухаючи відлуння дзвінка біля дверей баби Маші, топчешся, виказуючи спротив живого тіла, передчуваєш як затишно там — за дверима. Тепле повітря, розгойдане бабиною плоттю, вискакує з відчинених дверей, звично злизує бетонну підлогу біля порогу, залишає свою силу на темно-вичовганому півострівцеві та розчиняється у застиглому холоді.

А в баби Маші кипить чайник, витягнувши сурму носа, з якого летить густа пара, торочить сам до себе телевизор і зблискують розляпані по столі кружечки води. Худенька, пряма та сутула, баба швидко вимикає вогонь під чайником, який, невдоволено підкинувши кришку, починає глибоко видихати і втомлено зітхати — так втомився, таку роботу зробив. У матері чомусь червоніють повіки, а баба Маша наче стає ще вищою, погладжує жмутик волосся на лобі — в голову повкручувано бігуді, брови наче похапцем хтось клеїв та домальовував — одну ближче до перенісся, а ліву розтягнувши до скроні. Цю брову тягне донизу зморшка біля рота, тому баба Маша схожа на добру ляльку зі страшнуватим виразом обличчя — вона не бреше.

— Зараз поп'ємо чаю і поїдемо. Якраз хлопці будуть знімати сигналізацію.

В баби Маші майже немає губів, є просто рот, який дуже швидко відчиняється і зачиняється, лише слів виходить мало.

— Тільки ви вже не купуйте нічого. — Мати тулить бабі в руки торбинку. — Я тут склала, вам двом вистачить.

— А ми нічого, — швидко смикається підборіддя, попускаючи та натягаючи поздовжню складку на шиї. — То нам перепало на Новий рік, як і всім.

Марта розглядається по кімнаті, чекаючи поки матір закінчить та піде, щоб залізти на тверду бабину канапу, заплющити очі і, здається канапа починає легенько їздити.

— Я вже получу да оддам вам.

Марта відчуває як матері незручно вимовляти.

"Хіба вона не бачить, що баба Маша ніколи не буде нагадувати про ті гроші? У баби Маші їх є повно."

— Нехай, потім. Вона мені як онука, — баба коротко змахує рукою і продовжує скрипучо-веселим голосом. — А подарунок нам зробили самий скромний, там так прийнято.

— Ой, я вже не знаю, щоб нічого не казали! — Матір наче дочекалася вихлюпнути з себе.

— Дуся, не переживай, ми ж не просили, — баба Маша складає руки на животі, втоплює підборіддя у всі складки на шиї, викочує з коричневих кругів очі.

Марта дивиться на матір, потім на бабу. — "Мабуть, у баби Маші дуже довга шия — стільки складок, вона витягає її як ніхто не бачить, от би потягнути за голову і побачити."

Матір намагається посміхнутися, потепліло дивиться на Марту, відступає до дверей.

— Слухайся, будь як дитина, бо я йду.

Марта киває, їй робиться весело, ось і канапа прислухається коли це скінчиться.

Баба наливає велику чашку чаю, як собі, дає велику білу скибку з маслом, як собі, і сідає поряд на канапі.

— Диви яку красоту почепили, — стара тицяє хлібом в телевизор.

— Ага, — Марта теж відкушує багато, — а бачила яка платформа, — відгинає мізинця.

— Повдягалися гарно на свято, — голосно сьорбає баба.

— А я бачила як на такій платформі прибито бляшку.

— То дуже модне? — Та поважно нахиляє голову.

Марта мовчки киває.

— Он підеш до школи, да кончиш. І тобі мама купить.

Дівчинка непевно поводить бровою

— Що ж ти думаєш усе життя зі мною в маркет ходити?

Марта опускає погляд, обхопивши долонями чашку, ставить її на коліна — хліб пхається в горлі, наче хоче задушити, — ковтнути його можна тільки заплющивши очі.

— Я можу залишитися вдома, — вичавлює з себе.

— Зараз! — Баба Маша тричі розкриває рота, випускаючи слово, — що будеш робити в чотирьох стінах?

Марта знизає плечима, не піднімаючи голови. Вони мовчки сидять, слухаючи примирливе бурмотіння телевизора.

Нарешті баба Маша встає, наче нічого не сталося, бере з рук Мартусі чашку, йде на кухню. Та сидить все ще схиливши голову та стримуючи посмішку і сльози, — чекає чого-небудь але саме для неї, ні для кого більше, хоч тут більше нікого немає.

Що це за звук?! З вішалки рука зняла одяг?! Лець чутно бренькнув гачок, але з якою силою зіштовхнув дівчинку з канапи. Точно! З вішалки! Це не плюскіт струменів, які полоскали чашки, не шурхіт рушника, навіть не гупання дверцят шафки з посудом. Це — знак, якого навіть не можна подумати пропустити. Треба так само швидко і незворушно, як баба, одягнути куртку, шапку, пов'язати шарф. Помічаючи, що та хоче бути першою в цьому змаганні, стриматись, щоб справді виграти і стати перед нею, розтягаючи між великим і мізинцем вовняні рукавички. Стара не витримує такого пильного погляду — її обличчя змінюється гримасою — можна і собі посміхнутися.

— От бачиш які ми спритні, — баба Маша теж одягає рукавиці, пошрамовані частим зашиванням, бере торбинку з харчами і починає перевіряти крани, розетки, квартиру. Дорогою вона говоритиме — я ж вимкнула, або я ж закрутила, наче знову і знову переконуватиме сама себе. Повторити за нею неможливо — мороз щіткою маже чужі вікна, розмітає і змітає на купки сніг, прикриваючи чорне скло калюж, не довго думаючи мазнув по губах — слова позамерзали.

Але бабу холод наче робить живішою, вона без перестану шморгає, навіть ворухить

носом, його червонуватим кінчиком, вирячує в напівтемряву очі, розганяючи частим кліпанням сльози від холоду. Позираючи на швидких перехожих, наче впевнений провідник у покинутому лабіринті, ступає без страху на підмерзлі ганки, простягає позад себе вільну руку, коли відчуває, що Марта може відстати.

Вихукнувши зимове повітря за шлюзом з теплого вітру в дверях метро, баба голосно ськається аж луна повертає голови двох працівниць біля турникетів. Мабуть, вони побачили і глибоко-жахуючу зморшку біля рота і те, як Мартуся вчепилася в бабину рукавицю. Що ж, завжди так проходили. Коли дівчинка одного разу хотіла сказати бабі, що це схоже на церкву, та майже непомітно стиснула руку — мовчи перед ними. І вона змовчала, але знову здається, коли ступлять з ескалатора, заб'ють дзвони, або загупає наче звіддала музика. Повно яскравого світла і відлунує чимось до рейок поїзд.

— Ба, а ти була коли-небудь в церкві?

— Була, — відповідає, ледь нахиливши приплющену беретом голову.

— І як? — Марта зазирає в очі, чи говорить правду.

Та ворухить бровами, зморшками.

— Ну як... Служба ... Свічку ставила.

— Куди?

Стара повертається, дивиться в дитяче обличчя, ніби хоче пізнати. Вагон зітхає, намагаючись одночасно зачинити двері, до яких ніхто не притуляється — ще рано.

Ніч не думала відступати. Вона ледь прочинила найдальші двері навіть не придивляючись хто там ходить і почовгала назад. Темні постаті совалися тротуаром, не помічаючи залитого синім чорнилом неба.

В магазині тьмяно горіло світло, перетворюючи широкі яскраві вітрини на близький і недоступний вхід до раю.

Баба Маша смикнула за ручку і відійшла, придивляючись до другого поверху.

Нагорі з'явилась постать, припала до скляної стіни, приклавши долоні дашком, завмерла, посунула вглиб магазину.

— О, зараз погріємося! — Баба хазяйновито ступила до дверей, затупала на місці — збивала сніг з чобіт. Марта й собі тупотіла, збиваючись на танок.

Аромат сонних солодоців розлігся на полицях. Йому зовсім байдуже — подобатися чи ні, — він без цнотливості змішувався з нудотним запахом величезних відсирілих картонних коробок від цукерок у кутку, гострими кислими хвилями від штучної шкіри, боровся з обволікаючим запахом тканин.

Марта смикнула за бурульку блискавки на куртці, відчуючи, як світло і запахи з удаваною млявістю вигинаються, недбало зачіпають, наражаючись на морозну свіжість шапки, пучків волосся з-під неї, складок на куртці, штанів, чобіт.

Плямисто одягнута кремезна постать пішла за ними до сходів. Взявшись за поручень, баба озирнулася, знайшла поглядом Марту — все розбилося в байдужий блиск.

Під сходами у вузькій шафі баба Маша чіпляє одяг, розпушує граблями пальців

куделики, що полягали під беретом, потім видобуває з грюкотом відро, щітку, замкнувши дверцята, затискує в руці ключ, наче від скарбу, — її голова, наче довго очікувана з печі булочка, але нагло прим'ята в останній момент.

— Ти ж знаєш, — кидає наче собі.

Марта коротко киває, удавано тікаючи від баби, дрібними кроками прямує до полиць. Намагаючись вловити ритм, починає йти вказівним і середнім пальцями, ніби маленький чоловічок перестрибує з шоколадки на шоколадку, потім з коробочки на коробочку, щоб жодної не пропустити. Так можна робити поки не прийде касирша. А потім притулити до носа рожевого м'якого бегемотика і, легенько повертаючи голову, стрибати ним далі, — він дострибає до дверей і знову повернеться на безліч зачинених тут речей. Пружна тиша насилу стримується у кутках, чекає брязкання дверима, щоб вирватися, не тиснути у вухах рівно матовим світлом, а гойднути повітря, заколюватися під натиском тіл, рухів, отого всього, що береться з полиць і зникає в торбах і знову з'являється на полицях.

Крокувати пальцями-чоловічком набридло. Можна повільно піднятися на другий поверх, ковзаючи носом по віддзеркаленню перил, на ходу розглядаючи то незвично видовжене, то потворно сплющене відображення — ніс добряче схожий на поросячу рийку. Дуже гостро смердить від підлоги, наче відчуваєш десь глибоко в собі тонкі та гострі волокна, з яких зробили це сіро-бридке покриття. Про нього ж баба Маша казала, що можна отруїтися, і що в неї від нього болить голова.

Але тут, нагорі, все інше. Висить різний одяг, у напівтемряві закутків ніби хтось ховається.

"Хай воно не думає, що боюся, можу навіть штовхнути двері, за якими хотіло заховатися — зачинені на ключ, отож бо тут нікого немає, навіть страху. Оці двері теж можу штовхнути — тут теж ...., але, боже! Чийсь руки?! Чийсь ноги?! Х-у-у-у-. Якби не дірка на місці відламаного мізинця, то — все. Але що тут? Краєчком ока, тільки краєчком, на хвилиночку."

Дівчинка прочинила більше дверей і зрозуміла в ту ж мить, що баба Маша ніколи сюди не заходила, що тут тримають щось... Хоч би оцю одягу — до якої тягнеться рука — з червоної прозорої тканини, як з кіно пізно ввечері. А які рюші! Було тут якось незвично, ніби хтось пильнував усього — столик, два стільці, вузька канапа, вішалка, навіщо-сь рушник, — тільки на хвилину хтось вийшов. Та півкімнати займають пластикові руки, ноги та цілі тулуби. Марта торкнулася коліна, пройшлася долонею до таких же холодних пальців — з другого боку ногу можна до чогось причепити. Рука вхопилася за друге гладеньке стегно пластикового тіла — висмикнути з купи ніг, рук з розчепіреними пальцями, з тулубів — закричить чи ні? Мовчить. А, може, воно кричало, коли з торохкотінням пручалося? Та хто воно? Це ж неживе. Хоча має груди — Марта повільно провела долонею, відчуваючи байдужість опуклих форм, твердий плаский живіт і далі, тільки голова так неприродно вивернута — провела донею по своїх грудях, животі. — "Це ж їх виставляють у вітринах, — подумала, поривчасто хапаючи ніздрями повітря, намагаючись зрозуміти на чому замішаний запах, — класно,

вони завжди мають нові шмотки." — Раптом озирнулася на зачинені двері, затамувала подих, відчуваючи як тисне в грудях гостро ацетонове. — "Побачимо, як ви вмієте робити те, що я скажу. Бути багатим, щоб міняти одягу — легко. Вставайте. Всі. Розбирайте свої ноги, руки! Можете не дивитися на мене, не опускає погляд, нехай. Виходьте. Ставайте в ряд, без сорому за наготу. Одягай оце червоне, отак, не кривлячись, і ставай отут, — ну як, добре в чужому одязі з чужим застарілим запахом." — Зеленаво-застиглий погляд не змінився, як і вираз обличчя з ледь відкритими вустами. — "Ти! Нахилися вперед, ніби хочеш щось упіймати, щось таке, що летить. Якщо одягнеш оцей довгий плащ і простягнеш руки перед собою, то виглядатимеш дуже правдиво — ти ж поспішала і тому одягнула на голе тіло. Таку тебе ніхто не зупинить. А ви двоє ставайте отут під стіною, мусите перемовлятися між собою. Про що? Про те, що оця вам подобається." — Переступивши через розкидані руки й ноги, Марта раптом роззирнулася — це ж їх скидали тут і замкнули, а там стільки місця, ще й біля скляної стіни.

Розпашіла від такої захоплюючої гри, дівчинка вийшла з підсобки, тягнучи за собою манекена. Знала, що баба рідко сюди заходить і, що тут, серед дорослого одягу, її шукати не будуть. А потім можна сказати, що це хтось інший вивів манекенів, захотів і вивів. Аби тільки не прийшов отой, з родимкою над бровою, — ще тільки розкриваєш рота, а він вже знає, що хочеш сказати, хай стоїть біля дверей вниз, там, де його поставили.

Величезний рівномірно синій квадрат вікна відгороджував від холодного світу. Зрідка в синьому щось спалахувало, проїжджали іскри, світлі смуги.

"Отут, посередині, мусить стояти оцей в червоній блузі, розставивши пластикові руки з вузькими долонями, а там, де закінчується блуза, треба зробити доріжку на пітному склі — наче він притулився голими сідницями на мить і від холодної несподіванки розвів руки. Оці двоє повинні бути в капелюхах з опущеними полями, щоб не було видно облич, щоб вони замотували свої довгі шиї у товсті шарфи, яких повно на полиці — їм так холодно, що нема сили одягнутися, тільки хочеться замотувати горло, бо шарф теплий. А оця одягне білу блузу, сіру спідницю, жакет, щоб стати начворака, як собака, і, повернувши голову, дивитися на вулицю — я для неї долонею витру щілину на мокрому склі. Але в неї такий здивований погляд! Тоді за спиною стоятиме оцей, в спідниці і закриватиме обличчя руками, бо матиме теж здивовані очі. Ти, ти і ти ставайте отут, колом — трохи марудно, але я одягну на вас штани і піджаки на голе тіло. Вам немає чого щось одягати під штани — у вас такі вирази облич! Що навіть коли почнете говорити що у вас є під штанами, вам ніхто не повірить. Отож, не пручайтесь, це ж цікаво, якщо на тобі штани від одного костюма, а піджак від іншого. Але най, най, най, ну, най... не знаю як, коли всередині вашого кола стоятиме оцей, тільки у тому червоному, що висіло в тій кімнаті. Ти хотів би знати, що це? То підними руку. А ти? То поверни голову. Не знаєш як обірвати їхні запитання? То зроби крок назад, ніби щойно підійшов до них. Що ж з вами робити? О, придумала! Одягайтеся, всі одягайтеся, у все, що потрапляє під руку — довгі спідниці, кофти з довгими рукавами, блузи, гетри,

здіймайте руки, ви повинні потрапити у світло вуличного ліхтаря, бо скоро він згасне, а ваші руки так подібні до його кольору. Ставайте отут, отак братимете його світло в долоні. А тепер я. Тільки накину оце і візьму на полиці мікрофон. Все, як насправді. Що ж сказати? Може просто подути в нього. Начеб-то оце натиснути, начеб-то оце ввімкнути. І тепер слухайте всі."

— А-а-а-а-а-о-о-о-о! Ви — манекени! Ви можете бути холодними, а ви гарячими, коли стоїте біля самісінької лампи. Але вирази ваших облич однакові. Чи бувають теплі манекени? Думаю, що ні. Навіть ти, біля лампи, крадеш її тепло. Можливо, мені здається, що у тебе трішки презирлива посмішка, хай буде. Ваші тіла мають однаковий запах. Все-таки добре, що є однаково-пластиковий запах, від цього ви спокійні, не коситеся один на одного, вам не хочеться купувати рексону, бо ви не брешете, ви — манекени. Не хочеться виганяти одного із своїх через отой запах. І самим не треба затуляти носа. Ви стоїте і чекаєте, що з вами зроблять, що накажуть робити, де стояти. Ви народжені для цього. Людям, які бачать вас з вітрини, здається, що це ви самі понатягали на себе такий одяг і вони хочуть бути схожими на вас, одягатися як ви, завмирати на місці як ви, робити незворушний вигляд. Якби кожен мав свого манекена, то люди б менше лаялися, — бо за них це б робили манекени, менше б ображали, менше б обманювали один одного, бо все це за них робили б манекени, залишаючи при цьому один і той же вираз обличчя. Хоча на самоті плакали б. Ви дивитеся і не бачите один одного. Лише одяг. Нічого більше. Чому одяг такий гарний на манекені? Чому ти так легко одягнула це? Бо тобі байдуже. Ти навіть робиш вигляд, що не чуєш мене. Треба бачити твої воскові пальці, які виглядають з довгих рукавів. Але зараз я підійду до вас, повернуся спиною, — ви можете переодягатися, корчити міни. Коли повернуся і оберу когось з вас, усі повинні завмерти, бо я так хочу. Йду з заплющеними очима — один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, стоп! Ти! Як посправжньому ти завмер на місці. Та я знаю, що тобі хочеться бути милим, хочеться, щоб на тебе дивилися: на твоє каштанове хвилясте волосся, тонку шию, грайливо підняте плече. Так, тобі гарно в цих шмотках. Тому я не питатиму де ти був учора, де твої гроші, куди підеш сьогодні. Це гарні шмотки. Навіть не важливо скільки ти заробляєш і де ховаєш гроші, чи в тебе є дім, чи хто залишився в тебе вдома, чи в тебе є тільки оці шмотки, які стануть бридкими на кожному, крім тебе. Скільки ти їх носитимеш? Ха-ха! Тобі шмотки потрібні як їжа. Ти ж більше нічого не вмієш! Тільки одягнутися і стояти, наче стоїш у вітрині. Невже тобі ніколи не хотілося кимось стати? Хоча б кінозіркою. Тоді можна не стояти у вітрині, а розповідати про погоду в телевізорі. Мовчиш? Чому тоді ти так одягнувся? Якщо вийдеш на вулицю, всі, всі, всі дивитимуться на тебе. Всі думатимуть, що ти — багач. Хочеш спробувати?

У світлі напівсонного ранку купка роззяв тріщилася на другий поверх магазину, помічаючи там тіні, прислухалася до слів, — стояла, затамувавши подих, бо відчувала шкірою, що відкрито підслуховує, чекала миті, коли той, хто говорить, зрозуміє випадкову дурницю: говориш комусь, а чують усі. Та ні. Перехожі вибігали з метро, пробиралися крізь незрозумілий для них натовп, спотикалися, зупинялися, задирали

голови. А дівчинка все говорила і говорила, трохи невміло та в мікрофон.

Біля кучугури снігу зупинилось авто, замовк двигун.

— Що це таке?

— Не знаю. Чекай. Тихо! Наче хтось говорить в мікрофон.

— Голову відірву!

— Тихо! — Жест рукою. — Замовкни! А музичка нічого.

— Диви скільки народу! Хто це там приколюється?!

— Замовкни! Так, так, так. Оце промо! От що! Спокійно йдеш, відчиняєш магазин і чіпляєш вивіску — розпродаж!

— Ти що?!

— Повторюю!

— А ціни?!

— Ті самі! Спокійно відчиняєш і чіпляєш вивіску — розпродаж! І посміхаєшся, посміхаєшся, посміхаєшся. Не криви морду! Давай, вперед! Не можеш? То роби байдуже обличчя і вперед!